

BYT JAKO ZRCADLO ŽIVOTNÍHO STYLU. NĚKOLIK POZNÁMEK K SOUČASNÝM PROMĚNÁM BYTOVÝCH DISPOZIC U NÁS Lucie Zadražilová

Dispozice bytu je obrazem společnosti a její kultury. Nároky na velikost a především na uspořádání bytu jsou ovlivněny nejen demografickým vývojem, ale i způsobem života a hodnotovými preferencemi obyvatel.¹ The Flat as a Mirror of Life-style. A Few Remarks on Contemporary Changes in the Spatial Plans of Flats in Our Country / A flat's disposition reflects the society and culture in which it is found. Requirements concerning the size and primarily the disposition of a flat is not only influenced by demographic evolution but also by the inhabitant's life-style and priorities.

Tímto tématem se od padesátých do konce osmdesátých let minulého století zabývali pracovníci výzkumných ústavů (za všechny VÚVA, ÚBOK) a vydali celou řadu studií o bydlení a bytových dispozicích.² Jak podotýkají sociologové, bez znalosti prognózy struktury domácností v příštích letech nemohou ani dnes architekti navrhovat byty, které uspokojí požadavky jejich budoucích uživatelů. Podobu bytových domů u nás v posledních dvaceti letech často určují developeři, kteří většinou nemají architektonické vzdělání.³ Navíc je ještě stále rozšířený názor, že vyšší plošný standard bytu automaticky znamená vyšší standard bydlení; přitom ve skutečnosti jde především o promyšlenou vnitřní koncepci bytového prostoru. Dobrá bytová dispozice se mimo jiné vyznačuje tím, že místnosti jsou rozděleny podle svých funkcí a vytvářejí funkční zóny, obytný prostor má noční a denní část; kuchyně je napojena na technické a hospodářské zázemí a zároveň propojena s jídelnou nebo jídelním koutem způsobem, který vyloučí rušivý mezičlánek předsíně.⁴ Od konce 2. světové války pokročil vývoj dispozičně-provozních vztahů u nás v bytech jen velmi málo a k zásadnímu obratu nedošlo vlastně dodnes.

Demografové jsou přesvědčeni o tom, že se v následujících letech nemusíme obávat nedostatku bytů v důsledku populačního růstu, protože počet obyvatel České republiky bude v lepším případě stagnovat, v horším klesat. Přesto se očekává tlak na rozšiřování bytového fondu, neboť počet cenových domácností⁵ nadále poroste. V souvislosti s proměnou podoby rodiny a s rostoucím počtem tzv. specifických skupin obyvatelstva⁶ se zvyšují nároky na variabilitu bytového fondu a roste poptávka po menších bytech. Naše společnost se totiž rychle přibližuje životnímu stylu západní Evropy, kde je tradiční model rodiny s otcem živitelem a matkou pečující o děti stále častěji nahrazován alternativními modely, například domácnostmi samostatně žijících dospělých (tzv. singles) nebo nesezdaných párů, rodinami s dospělými dětmi, které si kvůli finanční nedostupnosti nemohou sehnat vlastní bydlení a zůstávají u rodičů, rodinami s jedním rodičem či stále častějším modelem typu prarodič s nezávislým vnukem.⁷ Podle architekta Davida Tichého „jsou velké byty už vyčerpané, všichni bohatí si už něco

pořídili. Staví se nejčastěji 2 + kk. To znamená obytná místnost s kuchyňským koutem a na ně navazující jedna ložnice. Takových je 80 % současné výstavby.“⁸ Podíl malých domácností o 1–2 osobách by měl v blízké budoucnosti dosáhnout 50 %. Demografové poukazují také na trend prodloužení života ve zhoršeném zdravotním stavu spolu s rapidním nárůstem počtu seniorů, který se odrazí ve zvýšené poptávce po bezbariérovém bydlení a po bytech ve speciálních domech se službami, jako jsou penziony pro seniory nebo domy s pečovatelskou službou.

Jiným faktorem, který zásadním způsobem určuje životní styl a proměňuje dosavadní funkce bytu, je délka pracovní doby. Řada evropských zemí už dnes přechází na 36hodinový pracovní týden (některé dokonce na 34hodinový), což znamená, že lidé budou trávit více svého volného času doma. Předpokládá se, že to spolu se stoupajícími požadavky na zvyšování kvalifikace a také nároky hygienickými a psychologickými povede ke zvětšení obytné i užitné plochy bytu.⁹ Napojení domácností na internet a jejich rok od roku vyspělejší technické vybavení umožní stále vyššímu procentu lidí pracovat z domova (tzv. *homeworking*), což se v dispozici bytů odrazí nejenom nárokem na vlastní pracovní pro všechny členy rodiny, ale v případě podnikatelů i na zvláštní místnost uzpůsobenou pro jednání s klienty. Funkční náplň bytu se rozšíří, protože se v něm bude odehrávat mnohem více různých aktivit než dříve, a jeho význam poroste. V souvislosti s tím bude zapotřebí zabývat se intenzivně otázkami regenerační kvality bytu, k nimž patří mimo jiné eliminace hluku, dostatek oslunění a kontaktu s volným prostorem nebo fungující klimatizace. Jinak řečeno, nejvíce vyhledávané bude zdravé a energeticky úsporné bydlení. Dispozice bytů bude ovlivněna i snahou minimalizovat časové ztráty zapříčiněné provozem domácnosti a úklidem bytu.¹⁰

Srovnáme-li vývoj bytových dispozic u nás a v některé evropské zemi s vyspělou architekturou a kulturou bydlení, dojdeme k závěru, že Češi více lpí na určitých stereotypch. Architekt Egon Steuer, který už přes dvacet let působí v oblasti vývoje bytů v Amsterdamu v Holandsku, se pozastavuje nad tím, že se lidé, žijící u nás v panelových

¹ Demografický vývoj je zde chápán v nejširším slova smyslu, tedy nejen jako vývoj početního stavu a struktury obyvatelstva co do pohlaví a věku, ale i jako změna v rodinném stavu, ve vzdělání, příslušnosti k určitému typu domácnosti, sociální či profesní skupině, národnosti nebo etniku.

² Z jejich výzkumů vyplynulo, že jedním z modelů klasifikace základních funkcí bydlení může být jejich rozdělení do tří skupin: na funkce biologické (spánek, odpočinek, intimní život, osobní hygiena, péče o děti apod.), společenské (shromažďování rodiny, sledování médií, návštěvy, zájmová činnost, duševní práce, hry dětí apod.) a hospodářské (vaření, domácí práce, skladování potravin a předmětů apod.).

³ V Holandsku je naopak běžné, že developeři toto vzdělání mají. Srov.: Jiří Schmidt: Na rozdíl od jiných předmětů se z „ateliérů“ nevyhazuje. Profilový rozhovor se Zdeňkem Závělem, děkanem pražské fakulty architektury. *Architekt* 54, 2008, č. 6, s. 37.

⁴ Ján Antal: Diagram – schéma. Grafický vyjadřovací prostriedok filozofie architektonického konceptu. *Projekt* 44, 2002, č. 6, s. 40.

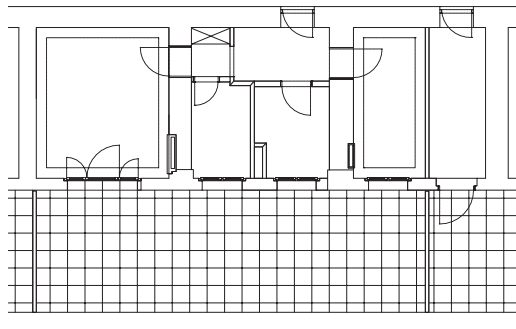
⁵ Cenová domácnost je skupina obyvatel, kterou tvoří osoby bydlící v jednom bytě na základě příbuzenských nebo jiných vztahů v rámci jedné společně hospodařící domácnosti. Je to základní jednotka, která je dále nedělitelná.

⁶ K nim patří například singles, staří lidé, invalidé nebo jednotlivě žijící osoby.

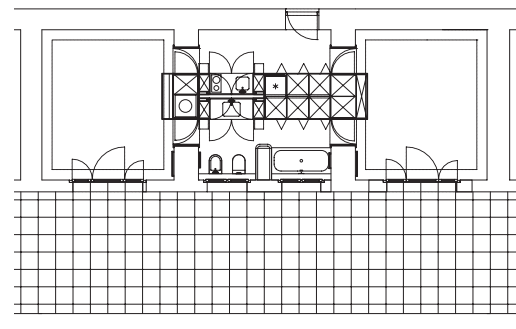
⁷ Srov.: Karel Schmeidler: Problematika bydlení v 21. století vyžaduje multidisciplinární přístup. In: Milan Fňukal – Zdeněk Szczyrba (eds.): *Bydlení – nové formy a dimenze*. Olomouc 2004, s. 171.

⁸ Martin Verner – Jiří Horský: Kulatý stůl: Bytový půdorys dnes. (Marně) přemítání o českých stereotypch. *Architekt* 49, 2003, č. 3, s. 34.

⁹ Srov.: František Kuda – Vítězslav Kuta: Bydlení – součást kvality života, jeho funkce a změny. In: Milan Fňukal – Zdeněk Szczyrba (eds.): *Bydlení – nové formy a dimenze*. Olomouc 2004, s. 131.

původní stav

současný stav

1a-f

provozní schéma

1a-f konverze bytu v „Haus des Kindes“, Strausberger Platz 19, Berlin / Behles & Jochimsen Architekten BDA, 2006 / foto: archiv autorů

- ¹⁰ Srov.: Karel Schmeidler: Problematika bydlení v 21. století vyžaduje multidisciplinární přístup. In: Milan Fňukal – Zdeněk Szczyrba (eds.): *Bydlení – nové formy a dimenze*. Olomouc 2004, s. 176–177.
- ¹¹ Viz Martin Verner – Jiří Horský: Kulatý stůl: Bytový půdorys dnes. (Marné) přemítání o českých stereotypu. *Architekt* 49, 2003, č. 3, s. 34.
- ¹² Renata Zdařilová: Analýza proměn bydlení – typologický rozbor. In: *Výzkum proměn bydlení v České republice*. Ostrava 2007, s. 115–116.
- ¹³ O něco lepší je situace v bytovém fondu, postaveném v letech 1997–2005, kde se s hodnotou 3,9 místností na byt přibližujeme evropskému průměru. Srov.: Renata Zdařilová: Analýza proměn bydlení – typologický rozbor. In: *Výzkum proměn bydlení v České republice*. Ostrava 2007, s. 100–101.
- ¹⁴ Tamtéž, s. 102–104.
- ¹⁵ Viz Věra Konečná: Jsou nové byty lepší než panelákové? In: <http://www.bydleni-iq.cz/temata/interiery/jsou-nove-byty-lepsi-nez-panelakove>, vyhledáno 7. 4. 2010.
- ¹⁶ Viz Dominika Bučková: Byt bez předsudků. In: <http://www.panelplus.cz/cz/298-byt-bez-predsudku>, vyhledáno 7. 4. 2010.

LUCIE ZADRAŽILOVÁ (1976) je kurátorkou pražského Umělecko-průmyslového muzea Vystudovala obor kulturologie na FF UK v Praze (2003) a v rámci svého doktorského studia se zabývá problematikou bydlení u nás.

bytech o velikosti 80 metrů čtverečních, nemohou doma pořádně ani hnout, zatímco v Holandsku je taková plocha bytu považována za dostatečnou. Důvod spočívá v odlišném uspořádání bytu, které vychází z tradičních představ o bydlení v konkrétní zemi. Čech musí mít v bytě předsíň, koupelnu s vanou a oddělenou kuchyni, v níž si může umístit stůl se židlemi. Holanďané preferují nediferencovanou dispozici; většinou vstupují rovnou do velkého obývacího o minimální ploše 24 metrů čtverečních, který je propojen s otevřenou kuchyní. Tato dispozice je vždy doplněna koupelnou se sprchou a větším počtem ložnic, protože „každé holandské dítě musí mít svoji ložnici alespoň osm metrů čtverečních a je nemístné, když dvě děti spí v jednom pokoji“.¹¹ V našem prostředí je obvyklejší diferencovaná dispozice bytu, v níž má každá funkce vyhrazený samostatný prostor (kuchyně, jídelna, obývací, ložnice) a základní činnosti jsou od sebe odděleny, takže se obyvatelé bytu vzájemně neruší. Extrémním příkladem tohoto typu jsou funkcionalistické interiéry, které ve své nejortodoxnější podobě neodpovídaly skutečným potřebám obyvatel a rytmu rodinného života, což je dobře vidět na tzv. laboratorní kuchyni, v níž byla žena při vaření oddělena od zbytku rodiny.¹²

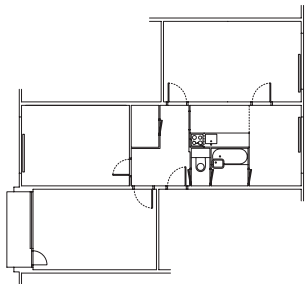
Podívejme se blíže na to, jaká je naše průměrná úroveň bydlení v mezinárodní perspektivě. Podle údajů ČSÚ z posledního sčítání lidu, domů a bytů dosahovala Česká republika ve srovnání s ostatními postkomunistickými zeměmi nejvyšších hodnot v ukazatelích průměrné užitné plochy na byt a obytné plochy připadající na jednu osobu. Srovnáme-li však tyto hodnoty se situací v západní Evropě, zaostává zmíněný druhý ukazatel minimálně o 10 metrů čtverečních. Podobně s hodnotou 2,9 průměrného počtu místností na byt v našem bytovém fondu patříme spolu s Lotyšskem, Litvou a Slovinskem na nejnižší příčky pomyslného žebříčku „pokojevosti“. Na těch horních se umístily Malta (8,8), Lucembursko (5,5) a Kypr (5,4).¹³ Velmi podobný vývoj ve všech evropských zemích zaznamenal jiný ukazatel průměrné úrovně bydlení: průměrný počet osob v bytě. Ten u nás rovnoměrně klesal z hodnoty 3,36 v roce 1961 na 2,92 v roce 1980; roku 1991 dosáhl hodnoty 2,78 a o deset let později dokonce 2,64. Statistika bydlení EU z roku 2004 uvádí hodnotu 2,4 pro Holandsko, Rakousko, Belgii, Kypr, Finsko, Itálii nebo Maltu; v Estonsku či ve Francii dosahoval tento údaj hodnoty 2,2 a nejméně osob na byt bylo zaznamenáno ve Švédsku (2,1).¹⁴

Trendy, o nichž tu byla řeč, lze dobře ukázat na úpravách dispozice panelového bytu, které se v poslední době stále častěji objevují v časopisech o bydlení a architektuře. Hojně kritizovaná poválečná sídlištní výstavba u nás má skutečně řadu dispozičních nešvarů. Mezi ty nejčastější patří v klasickém 3+1 bez větší kvalitativní diferenciaci dispozičně-provozních vztahů jednotlivých prostorů především nedostatečně velká koupelna, předsíň zabírající příliš mnoho prostoru, malá kuchyň s nevhodně umístěným úzkým průchodem do jídelny či nedostatek úložného prostoru. V současnosti se ale ukazuje, že byty v nově postavených domech mají sice lepší technické parametry, jako je zateplení nebo nové rozvody, nicméně jejich dispoziční řešení je často mnohem horší než u proklínaných paneláků. Podle Věry Konečné je příkladem takového nevhodného řešení dispozice bytu 4 + kk, která připomíná panelovou, ale oproti ní má o poznání nedomyšleněji vyřešenu vstupní předsíň i obývací, který svým tvarem nedovoluje čtyřčlenné rodině umístit do této místnosti jídelní stůl se židlemi. Při vstupu do ložnice rodičů je nutno projít podivným tunelem a stěna mezi ložnicemi musí být zalomena, aby se tam vůbec daly umístit dveře.¹⁵

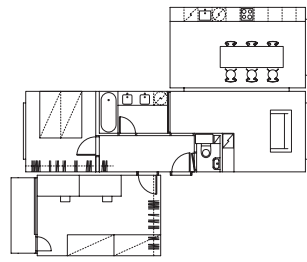
Příkladem úspěšné přestavby, kterou přinesl časopis *Panel plus*, je panelový byt 2 + kk o velikosti 45 m², který architekti ze Studia Šípek přeměnili na moderní bydlení, využívající plochu bytu do posledního metru čtverečního. Předpokladem pro tuto dispoziční změnu byl postoj majitelů bytu, kteří nelpěli na tradičních představách a zřekli se například vany nebo klasické předsíně. Diferencovaná dispozice, která nelogickým uspořádáním jednotlivých uzavřených místností brzdila požadovaný provoz v bytě, byla vybouráním všech příček a vytvořením kompaktního obývacího prostoru s vloženým elementem kuchyňského bloku změněna na nediferencovanou, v níž má ovšem každá činnost své místo. Zásadním krokem bylo odstranění předsíně, která sloužila pouze jako průchozí prostor a v bytě zabírala velkou část plochy, a její následná přeměna na plnohodnotnou součást obytného celku. Promyšlený je i jediný přístup do ložnice (k níž patří další koupelna) z obývacího pokoje: toto řešení dodává ložnici žádoucí rozměr intimitu. Architekti nepodcenili ani společenskou funkci bytu a na toaletu, která je přístupná pouze z předsíně a oddělená od ostatních místností, umístili malé umyvadlo, které mohou v případě potřeby využívat i návštěvníci.¹⁶

tab. 1 cenzové domácnosti podle výsledků sčítání 1980–2001 a prognóza do roku 2030 [základní varianta], v tisících / zdroj: Demografický informační portál, www.demografie.cz

cenzové domácnosti	1980	1991	2001	2010	2020	2030
úplně rodinné s dětmi	1 476	1 396	1 091	1 128	1 052	906
úplně rodinné bez dětí	1 061	1 117	1 243	1 325	1 375	1 410
neúplně rodinné s dětmi	204	254	343	365	353	316
ostatní vícečlenné	176	195	318	338	367	392
jednotlivců	939	1 090	1 276	1 414	1 527	1 640
celkem	3 876	4 052	4 271	4 570	4 674	4 664
úhrn obyvatelstva	10 292	10 302	10 230	10 305	10 404	10 376
z toho ve věku 75 +	463	530	570	702	889	1 304

původní stav

současný stav

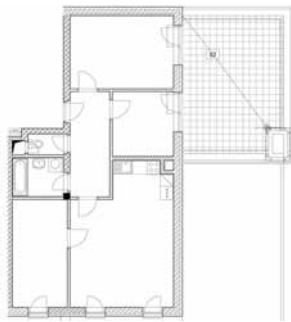
2a

2b-e

2a-e přestavba bytu, Louny / Jan Srna, Tomáš Straka, 2006 / rekonstrukce bytu v panelovém domě / foto: archiv autorů

původní návrh developera

současný stav

3a

3b-d

3a-d projekt B4c.6.2, Olomouc / Hana Petříková, Martin Kropáč - Zarch.com, 2009 / foto: archiv autorů / příklad realizace, kdy investor angažoval architektky k revizi nevyhovující dispozice v developerském projektu už ve fázi přípravy projektové dokumentace stavby